

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชนบ้านผาตูบ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

The Participatory Management in Bamboo Resources at Ban Phatub

Community Amphur MuangNan, Nan Province

ภก วุฒิสวัสดิ์*

Pok Wudthisawas

ธานินทร์ คงศิลา**

Tanin Kongsila

Received : April 19, 2021

Revised : June 11, 2021

Accepted : March 18, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชนบ้านผาตูบ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านผาตูบ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ในมิติด้านต่าง ๆ และเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบรวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าไผ่โดยคนในชุมชนซึ่งเป็นทรัพยากรท้องถิ่นที่ใช้ร่วมกันในป่าชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยทำการออกแบบสอบถามประชาชนบ้านผาตูบจำนวน 143 คนครัวเรือน และทำการสัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยในชุมชนข้างเคียงที่มีอาณาเขตโดยรอบติดกับชุมชนบ้านผาตูบจำนวน 80 ราย รวมถึงการจัดเวทีสัมมนาเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไผ่เจ้าหน้าที่ในส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ และผู้รู้ (Key Informants) รวมจำนวน 13 ราย พบว่า บริบททางกายภาพด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านผาตูบที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่รวมถึงองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ของชุมชน หน่วยงาน องค์กรซึ่งมีส่วนสนับสนุนให้เกิดศักยภาพต่อการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชน และสามารถสร้างต้นแบบให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนที่อาศัยโดยรอบ

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม / การจัดการ / ทรัพยากรป่าไผ่/ ชุมชนบ้านผาตูบ

*นักศึกษาลัทธิสุตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาเกษตรเขตร้อน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Philosophy Program Tropical Agriculture, Kasetsart University

**อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Lecturer at Kasetsart University

ABSTRACT

The Research on participation in bamboo forest resources management of Ban Phatub, Mueang Nan District, Nan province. Purpose to study of context at Ban Phatub, Mueang Nan District, Nan Province in each dimensioned for analysis the factors influence on management in bamboo resources. The finding outs were determined with 143 questionnaires with the households at Ban Phatub and the interview was methodology for 13 key informants who are the stakeholders in bamboo resources involve with 80 villagers who surrounding to national park of Ban Phatub. Including a forum for in-depth interviews with community leaders, group leader involved in bamboo resources local officials, government agencies and key informants a total of 13 person, found that the geographical, physical in economics social and environment of Ban Phatub, that sectors can be supplement to participate in bamboo resources in addition, the relatively factors in existing of Ban Phatub village such as the bureau of government, local officer where surrounding Phatub community, there are able to support the performance of bamboo resources management model.

Keywords : Participation / Management / Bamboo Resources / Ban Phatub Community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการบุกรุกทำลายป่าซึ่งมีมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นปัญหาระดับประเทศ ทำให้บางพื้นที่กลายเป็นป่าเสื่อมโทรม รวมถึงทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งหน่อและลำไผ่ถูกนำไปใช้อย่างไม่มีระเบียบและเป็นไปในแนวทางที่ไม่เหมาะสม Chrermrap (2014) ทำให้เกิดผลกระทบในหลายด้านจากปัญหาระดับท้องถิ่นซึ่งเกิดขึ้นในหลายชุมชนที่มีป่าเป็นแหล่งพึ่งพิงและไม้ไผ่เป็นทรัพยากรที่เริ่มหายากขึ้นจนในที่สุดเกิดการคุ้มครอง ป้องกันไม้ไผ่ ตามกฎหมาย พระราชบัญญัติคุ้มครองป่าเพื่อป้องกัน สงวน อนุรักษ์ รวมถึงได้ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของตนเองและนโยบายได้กระจายไปสู่ส่วนปกครองท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 รวมถึงพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเรื่องการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พบว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 The Eighth National Economic and Social Development Plan (1977) กล่าวถึงการบริหารจัดการท้องถิ่นซึ่งรัฐมีการส่งเสริมโดยสนับสนุนมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการสงวน รักษาและใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพหลายๆพื้นที่ให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาชน จึงหาแนวร่วมในการสร้างความร่วมมือกัน ผลักดันนโยบายให้ชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญในด้านการจัดการทรัพยากรรวมถึงสิ่งแวดล้อมให้เกิดความต่อเนื่องเช่นเดียวกันในจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่ยังคงมีสภาพป่าไผ่กระจายอยู่อย่างสมบูรณ์จากข้อมูล Tamphatub National Park Office (2019) ชุมชนผาตูปมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับไผ่เป็นเวลานานกว่า 300 ปี ต่อมา กรมป่าไม้ได้มีประกาศเขตวนอุทยานแห่งแรกของจังหวัดน่าน และเป็นผืนป่าที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง

ซึ่งเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวของพื้นที่ตำบลผาสิงห์ ในปี พ.ศ. 2521 ครอบคลุมพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด 521 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 7 บ้านผาตูบ ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ปัจจุบันชุมชนได้มีการขยายตัวในด้านต่างๆ จนตำบลผาสิงห์มีความเจริญเป็นชุมชนเมือง และส่งผลทำให้สภาพพื้นที่ป่าไม้รวมถึงลักษณะการใช้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงแนวทางตามไปด้วยป่าชุมชนได้เป็นผืนป่าที่สำคัญซึ่งประชาชนสามารถเข้าไปใช้และมีการสร้างเป็นระเบียบ กติกา ที่ประชาชนในหมู่บ้านวางไว้ร่วมกันเนื่องจากป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหารที่คนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัยได้รับผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่ออาหาร ยาสมุนไพร แปรรูปจักสาน อีกทั้งยังนำไปเป็นเชื้อเพลิง ต่อมาคนในชุมชนเริ่มใช้ป่าเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน เนื่องจากป่าชุมชนเป็นศูนย์รวมของความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งป่าไม้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพรรณรวมถึงสภาพแวดล้อมในป่าชุมชน จะเห็นว่าผลผลิตที่เกิดจากป่าชุมชนจึงมีทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการเข้าป่าชุมชนเพื่อนำผลผลิตป่าไม้มาใช้เพื่อยังชีพ ประชาชนเริ่มเห็นการสร้างมูลค่าและเพิ่มมูลค่า เช่น การแปรรูปหน่อไม้ ลำไย จนเกิดเป็น การสร้างธุรกิจและกลายเป็นที่นิยมของผู้อุปโภคและบริโภค เกิดรายได้เข้าสู่ชุมชนได้ตลอดทั้งปี ความเจริญเติบโตยังส่งผลกระทบต่อวิถีในการดำรงอยู่ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมรวมถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิติที่ถูกให้ความสำคัญอย่างมากและสร้างแรงจูงใจให้ตระหนักรู้ร่วมกันอนุรักษ์หากชุมชนยังไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมรับมือ และไม่ได้วางแผนในอนาคตในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไม่เพียงป่าไม้ที่เหลืออยู่กลางชุมชนจะหมดไปยังจะส่งผลกระทบต่อในด้านต่าง ๆ ติดตามมาการศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของบ้านผาตูบ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จึงมีความสำคัญที่ต้องอาศัยคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาเพราะเนื่องจากคนในชุมชนเป็นผู้อาศัยในพื้นที่และเป็นผู้มีอิทธิพลที่จะผลักดันให้เกิดแนวทางที่เหมาะสมต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ดีที่สุด ซึ่งชุมชนมีความกระตือรือร้น มีความเข้มแข็ง และผู้นำ รวมถึงสมาชิกให้ความร่วมมือมีความพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ย่อมจะเสริมสร้างชุมชนให้มุ่งไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมจะทำให้คนในชุมชนเกิดการตัดสินใจที่ดี ลดต้นทุนและสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมซึ่งชุมชนจะเกิดการพึ่งพาตนเองและเข้มแข็งเป็นแนวทางไปสู่ความยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของบ้านผาตูบ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยคนในชุมชนบ้านผาตูบ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านผาตูบ

ที่ตั้งและอาณาเขต

ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ Office of Permanent Secretary. (2019) แสดงที่ตั้ง ตำบลผาสิงห์ หมู่ที่ 7 มีพิกัดที่ 683103E, 2085619 N บนทิศเหนือ จังหวัดน่าน ห่างจากอำเภอเมืองน่าน

เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร โดยเป็นที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2549 ตำบลผาสิงห์ มีพื้นที่ 87 ตารางกิโลเมตร หรือ 54,375 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 9 หมู่บ้าน

อาณาเขต

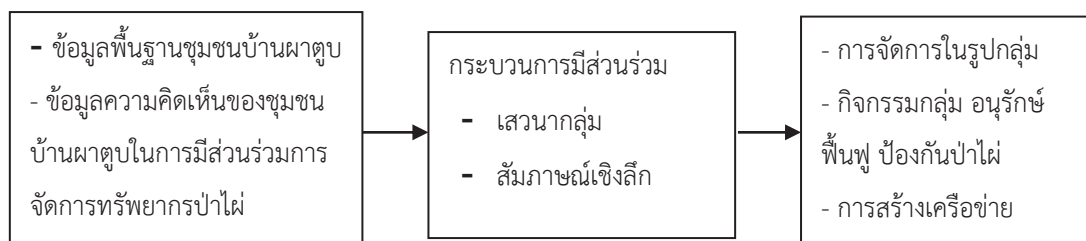
ทิศเหนือ	ติดต่อ ตำบลบ่อ อำเภอมืองจังหวัดน่าน
ทิศใต้	ติดต่อ เขตเทศบาลเมืองน่านและตำบลไชยสถาน จังหวัดน่าน
ทิศตะวันออก	ติดต่อ อำเภอมืองจ้ง จังหวัดน่าน
ทิศตะวันตก	ติดต่อ ตำบลสะเนียน อำเภอไชยสถาน จังหวัดน่าน

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ตำบลผาสิงห์โดยภาพรวม เป็นพื้นที่ตอน ลาดชัน และสภาพเป็นภูเขาที่มีพื้นที่ประมาณ 87 ตารางกิโลเมตร หรือ 54,375 ไร่ โดยแยกได้ดังรายละเอียด ดังนี้

พื้นที่ป่า	จำนวน 3,670 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 6.75
พื้นที่ทำนา	จำนวน 658 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 1.21
พื้นที่ที่อยู่อาศัย	จำนวน 4,046 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 7.44
พื้นที่ทำไร่	จำนวน 7,129 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 13.11
พื้นที่พืชผัก	จำนวน 261 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 0.48

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเป็นการศึกษาแบบผสมผสาน (Mixed method) มีการออกแบบสอบถาม เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงปริมาณ และมีการสัมภาษณ์เชิงลึกรวมถึงการเสวนากลุ่มเพื่อให้ได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนบ้านผาตบจำนวนทั้งหมด 143 ครัวเรือน เพื่อเพิ่มความแม่นยำให้แก่ข้อมูล จึงสัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยโดยรอบชุมชนบ้านผาตบ จำนวน 80 รายและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไผ่ ผู้รู้ รวมถึงเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่นและภาคส่วนต่าง ๆ จำนวน 13 ราย

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านผาตบ

ที่ตั้งและอาณาเขต

ข้อมูลองค์ของการบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ Office of Permanent Secretary. (2019) แสดงที่ตั้งตำบลผาสิงห์ หมู่ที่ 7 มีพิกัดที่ 683103E, 2085619 N บนทิศเหนือ จังหวัดน่าน ห่างจากอำเภอเมืองน่าน เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร โดยเป็นที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2549 ตำบลผาสิงห์ มีพื้นที่ 87 ตารางกิโลเมตร หรือ 54,375 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 9 หมู่บ้าน

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบ่อ อำเภอเมืองจังหวัดน่าน

ทิศใต้ ติดต่อกับ เขตเทศบาลเมืองน่านและตำบลไชยสถาน จังหวัดน่าน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเมืองจังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลสะเนียน อำเภอไชยสถาน จังหวัดน่าน

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ตำบลผาสิงห์โดยภาพรวม เป็นพื้นที่ตอน ลาดชัน และสภาพเป็นภูเขาที่มีพื้นที่ประมาณ 87 ตารางกิโลเมตร หรือ 54,375 ไร่ โดยแยกได้ดังรายละเอียด ดังนี้

พื้นที่ป่า จำนวน 3,670 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 6.75

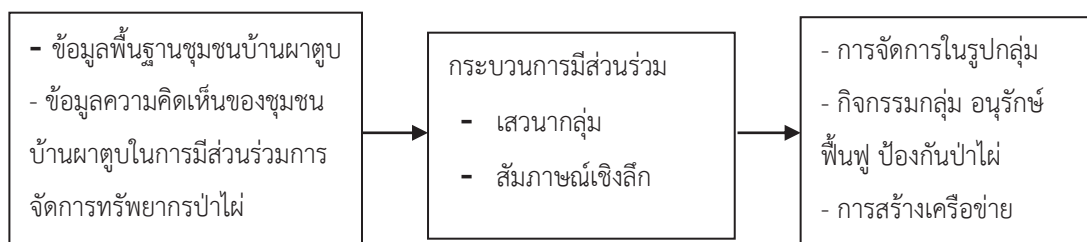
พื้นที่ทำนา จำนวน 658 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 1.21

พื้นที่ที่อยู่อาศัย จำนวน 4,046 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 7.44

พื้นที่ทำไร่ จำนวน 7,129 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 13.11

พื้นที่พืชผัก จำนวน 261 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 0.48

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามของกลุ่มประชาชน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของประชาชนบ้านผาตูบ และสภาพความเป็นอยู่และวิถีวัฒนธรรมรวมถึงองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชน มีการใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้ทราบบริบทชุมชน ป่าไผ่ และความมีอยู่ของชุมชน โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 3 ตอน มีลักษณะดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน ป่าไผ่ ของบ้านผาตูบ

ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของประชาชนของบ้านผาตูบ

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไผ่

แบบสอบถามได้ทำการทดสอบแบบสอบถามจำนวน 30 ชุด โดยการทดสอบค่า Cronbach's Coefficient เท่ากับ 0.80 ส่วนของแบบสัมภาษณ์ได้มีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามในแบบสอบถามฉบับนี้ มีค่า IOC ระหว่าง 0.65-1.00 โดยทำการทดสอบกับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 ชุด เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของข้อคำถามแล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขแบบสอบถามให้มีความถูกต้อง สมบูรณ์ในการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมพร้อมผู้ช่วยวิจัยจำนวน 3 ราย โดยเก็บรวบรวมประชาชนบ้านผาตูบ หมู่ที่ 7 มีจำนวน 143 ครัวเรือน และประชาชนที่อาศัยโดยรอบชุมชนจำนวน 80 ราย ในช่วงเดือนมกราคม-สิงหาคม 2563

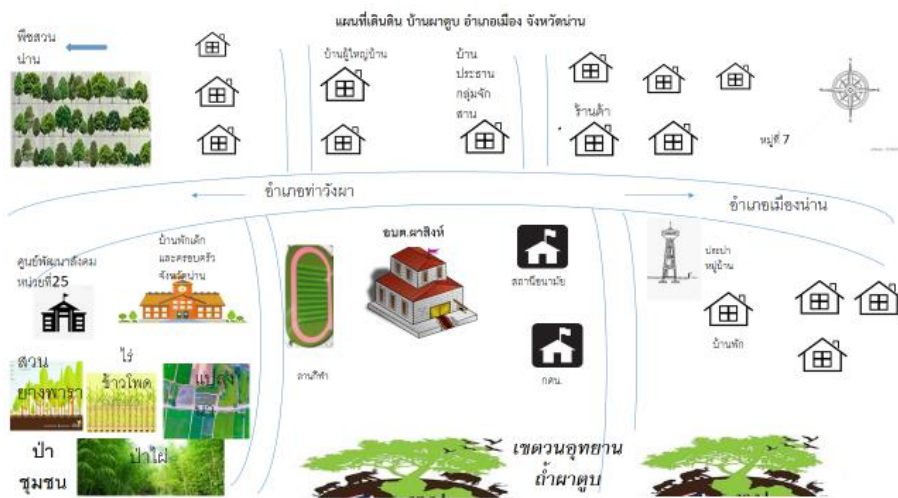
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป บริบทชุมชน ป่าไผ่โดยข้อมูลเชิงพรรณนาและข้อมูลองค์ประกอบของชุมชนที่เป็นปัจจัยต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ โดยใช้สถิติพื้นฐาน คือ ร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. จากการศึกษาบริบทชุมชนบ้านผาตูบทั้งทางด้านภูมิศาสตร์กายภาพ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนบ้านผาตูบเป็นชุมชนที่มีการพึ่งพาป่าไผ่มาตั้งแต่อดีต มีป่าไผ่แวดล้อมชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีการจำแนกขอบเขตป่าอย่างชัดเจนโดยเขตอนุรักษ์ห้ามบุคคลเข้าไปใช้สอย ส่วนป่าชุมชนประชาชนสามารถเข้าไปใช้สอยได้ตามกฎระเบียบที่วางไว้ร่วมกันจากที่ชุมชนบ้านผาตูบมีการใช้สอยไผ่เพื่อยังชีพและเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนต่อมาปริมาณความต้องการผลิตภัณฑ์ไผ่ที่เพิ่มขึ้นจึงเกิดเป็นธุรกิจและอุตสาหกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ไผ่เกิดเป็นการสร้างมูลค่าและรายได้หมุนเวียนแก่ชุมชนบ้านผาตูบได้เกิดการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ และมีการลงทุนในชุมชนอย่างเป็นระบบนอกจากนั้นมีการจัดสรรไม้เพื่ออนุรักษ์พื้นที่และเพื่อพัฒนาด้านต่างๆ ควบคู่กันไปจึงเกิดเป็นมาตรการนโยบายสำคัญในการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของบ้านผาตูบที่ถูกใช้เป็นแนวทางตามลักษณะพิเศษของพื้นที่โดยมีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายโดยรูปแบบมีความเป็นทางการมากขึ้นมี

หน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ สำนักงานวนอุทยานแห่งชาติถ้ำผาตูบ มีหน้าที่ควบคุมดูแลเขตพื้นที่อนุรักษ์และประชาสัมพันธ์ให้องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลป่าชุมชนและให้ความรู้เรื่องของกฎหมายระเบียบการเข้าไปใช้ป่าชุมชนรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ ป่าชุมชนและพัฒนา จะเห็นว่ามิติทางด้านสิ่งแวดล้อมและมิติทางด้านสังคมทุกภาคส่วนให้ความสำคัญและชักนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ ดำเนินการรับผลประโยชน์ รวมถึงร่วมติดตามประเมินผล ผ่านกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนซึ่งมีความเชื่อ ความศรัทธาจึงเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่สร้างความตระหนักรู้รัก ห่วงแหนสิ่งที่มีอยู่ อีกทั้งพัฒนามิติทางสังคมให้เกิดความเจริญทางวัตถุและจิตใจที่จะนำสังคมให้เกิดความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองได้

ภาพที่ 2 แผนที่เดินดินแสดงบริบทชุมชนบ้านผาตูบ

2. นอกจากชุมชนบ้านผาตูบจะมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญหล่อเลี้ยงชุมชนเพื่อใช้ดำรงชีพยังมีสาธารณูปโภคพื้นฐานในชุมชนที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้ใช้ร่วมกันและยังลดต้นทุนในส่วนภาครัฐในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่มาใช้ประยุกต์ร่วม เช่น การนำลำไผ่มาใช้ทำประปาภูเขา การใช้ลำไผ่เป็นส่วนพวงก้นน้ำ เป็นต้น

3. จากการสำรวจแผนที่เดินดินดังภาพที่ 2 พื้นที่บ้านผาตูบ ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่านพบว่า มีเขตรวนอุทยานถ้ำผาตูบตั้งอยู่ในพื้นที่ด้านทิศตะวันตกของชุมชนและบ้านผาตูบยังมีพื้นที่ป่าไผ่ที่กระจายในป่าชุมชนที่สามารถเข้าไปใช้สอยได้ตามกติกาของหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีองค์กรภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานวนอุทยานถ้ำผาตูบ ศูนย์พัฒนาอาชีพการเกษตร (พืชสวนน่าน) ศูนย์พัฒนาสังคมที่ 25 และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งอยู่ศูนย์กลางในท้องที่อีกด้วย

4. ข้อมูลพื้นฐานสามารถวิเคราะห์ภาพรวมของประชาชนในแต่ละด้านที่มีส่วนในการตระหนักรู้และให้ความสนใจต่อการเข้ามามีส่วนจัดการทรัพยากรป่าไม้สามารถจำแนกด้านเพศ วัย การศึกษา อาชีพ

กลุ่ม รายได้ และสถานภาพทางสังคมเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่สอดคล้องตรงประเด็นและยังประสิทธิผลให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนเอง พบว่า ชุมชนบ้านผาตูบมีประกอบอาชีพภาคการเกษตร ร้อยละ 81 ประชากรเพศชายร้อยละ 47.55 เพศหญิงร้อยละ 52.45 จะเห็นว่าในชุมชนมีผู้นำกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่มีผู้หญิงเป็นผู้นำและมีบทบาทมากขึ้น และประชากรที่มีช่วงอายุระหว่าง 50 -59 ปี ร้อยละ 48 มากที่สุด ที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ส่วนช่วงอายุที่ต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 10 น้อยที่สุดที่สามารถเข้าร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ แสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมที่ขับเคลื่อนส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยกลางคนที่เข้าร่วม ส่วนเยาวชนในชุมชนยังมีอยู่น้อย รายได้ของชุมชนที่ได้รับจากการจำหน่ายทั้งหน่อไม้และลำไย ร้อยละ 48.95 ที่มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือนซึ่งเกิดรายได้หมุนเวียนขึ้นในชุมชน

5. ข้อมูลแสดงความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่าไม้พบว่า ร้อยละ 33 ชุมชนร่วมมือกับทางภาครัฐในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ร้อยละ 23 กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นในด้านการอนุรักษ์ ปั่นฟู ได้แก่ การปลูกป่าทดแทน การสร้างฝายชะลอน้ำ ลดเลิกการเผาป่า เป็นข้อมูลชี้ความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ที่แสดงความเห็นต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในลักษณะของการเข้าร่วม ระดับของการเข้าร่วม ความถี่ที่จะเข้าร่วมรวมถึงกิจกรรมที่ประชาชนต้องการจะเข้าร่วม ใช้เป็นกระบวนการที่จะขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมและชักนำคนในชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกันผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมมีความสอดคล้องภายใต้บริบทชุมชนบ้านผาตูบในมิติด้านต่างๆ และเกิดการเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายที่สามารถสร้างพันธกิจร่วมกัน

6. จากการศึกษาบริบทด้านสังคม ในด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ซึ่งประชาชนบ้านผาตูบยังมีความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมานานสถานที่ต่างๆ ในชุมชนได้เชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมเข้าไว้ร่วมกัน สถานที่สำคัญซึ่งเป็นศูนย์รวมคนในชุมชน ได้แก่ ถ้าผาตูบ ป่าไผ่ แหล่งน้ำ ดอยผาตูบดังจะเห็นว่าการเกิดความเข้มแข็งของคนในชุมชนซึ่งเกิดมาจากการเกื้อกูลกันเป็นรากฐานสำคัญเป็นส่วนให้เกิดการดำเนินการร่วมกันที่จะไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ของชุมชน

7. การจัดตั้งกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ ดังภาพที่ 3 เป็นส่วนที่สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยคนในชุมชนรวมถึงสมาชิกของกลุ่มสามารถดำเนินงานผ่านกิจกรรมที่สนับสนุนจากหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายไปยังกลุ่มต่าง ๆ ที่สามารถร่วมมือในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในแต่ละด้าน

ภาพที่ 3 การจัดตั้งกลุ่มที่มีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่าไม้

8. การจัดตั้งกลุ่มโดยคนชุมชนเป็นการสร้างรากฐานให้ชุมชนบ้านผาตบเกิดความสามัคคีและยังสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น พบว่า กลุ่มที่มีอยู่ของชุมชนบ้านผาตบมีด้วยกัน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มจักสาน และกลุ่มอนุรักษ์ป่าและไฟ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีการประสานงานกันและสามารถเชื่อมโยงการดำเนินงานอย่างสอดคล้องภายใต้ประชาชนผู้อาศัยป่าไฟร่วมกันในพื้นที่มาอย่างยาวนาน

9. จากการศึกษาองค์ประกอบในแต่ละด้านที่มีความหลากหลายของชุมชนจะเป็นการเสริมแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไฟของชุมชนมากที่สุด ดังจะเห็นว่า ภาคส่วนที่มีบทบาทสนับสนุนการจัดการทรัพยากรป่าไฟอย่างมีส่วนร่วม แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนภาครัฐ มีนักวิชาการของสำนักงานวนอุทยานถ้ำผาตบ ที่เป็นผู้ให้แนวนโยบายและองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรป่าไฟ ผ่านการอบรมและเป็นผู้เรียนรู้ให้แก่ชุมชน ส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลผาสิงห์มีนักพัฒนาชุมชนในการสนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไฟ โดยให้การอบรมเรื่องการอนุรักษ์ พันธุ์ ผ่านกิจกรรมการปลูกป่าทดแทน การสร้างฝายชะลอน้ำ การตระเวนป่า ร่วมกับภาคประชาชนโดยมีผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้านให้ความร่วมมือประสานงาน ในส่วนประชาชนนอกจากมีความสนใจ เข้าใจปัญหา มีองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรป่าไฟทั้งการจัดการกลุ่ม การจัดการทรัพยากรไฟ และยังมีกองทุนบริหารจัดการอาชีพที่เกี่ยวกับไฟ สร้างนวัตกรรมใหม่เกิดจากการแลกเปลี่ยนขององค์กรต่าง ๆ รวมถึงมูลนิธิ ซึ่งประชาชนให้การยอมรับแนวทางและมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ตลอดเวลา

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาจัดการทรัพยากรป่าไฟอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านผาตบสอดคล้องกับการศึกษาของ Banjongsir, et al (2018) ในเรื่องกระบวนการบริหารจัดการน้ำทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของพื้นที่องค์กรสถาบันระดับท้องถิ่นและภาคประชาชน เป็นการสอบถามประชาชนที่อาศัยลุ่มน้ำ 11 สาขา ละ 40 คน รวม 440 คน แสดงผลข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ เป็นสถิติร้อยละ เพื่อให้ทราบข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ใช้ลุ่มน้ำ ซึ่งมีผลกระทบจากการมีส่วนร่วมในหลายมิติ รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกิดประเด็นองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อนำมาวัดค่าการมีส่วนร่วมระดับน้อยไปจนถึงระดับมากที่สุด มีการแปลผลจากค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไฟของชุมชนบ้านผาตบ ซึ่งมีผลการสอบถามกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับป่าไฟและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 143ครัวเรือน และผู้ที่อาศัยโดยรอบวนอุทยานแห่งชาติผาตบ จำนวน 80 ราย โดยนำผลที่ได้นำมาใช้ในส่วนการวิเคราะห์เชิงปริมาณ เช่นเดียวกัน เพื่อให้สามารถนำไปวิเคราะห์ประเด็นการจัดการทรัพยากรป่าไฟอย่างมีส่วนร่วมในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนบ้านผาตบสอดคล้องกับการศึกษาของ Wongnaya, et al (2020) ในอนุรักษ์พันธุ์พืชความหลากหลายของแหล่งอาหาร และพันธุ์พืชสมุนไพรของชุมชนชาวกะเหรี่ยงในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

2. การศึกษาการมีส่วนร่วมของหมู่บ้านผาตบต่อการจัดการทรัพยากรป่าไฟ สอดคล้องกับการศึกษาของ Kumsatra (2016) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน: ศึกษากรณีตำบลช่องสะเดา อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยทุกคนร่วมแสดงความคิดเห็น และดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อกำหนดวิถีชีวิตของตนเองโดยรัฐ

ให้การสนับสนุนตามความจำเป็น ซึ่งการแสดงความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของ กลุ่มประชากร บ้านผาตูบ เห็นด้วย ร้อยละ 100 ที่จะมีการรวมกลุ่มการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทำให้รับรู้ร่วมกันของชุมชนว่าการรวมกลุ่ม เป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่แนวทางการมีส่วนร่วมต่อการดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ อีกทั้งคนในชุมชน บ้านผาตูบยังให้ความสำคัญและเห็นวาทิชีวิตของชุมชนเกี่ยวข้องกับป่าและป่าไม้ มากที่สุด ร้อยละ 41.20 ยิ่งทำให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่มีการใช้สอยร่วมกันในชุมชนจะเกิดประสิทธิภาพได้ต้องอาศัยคน ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรป่าไม้รวมถึงวิถีวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมและสอดคล้องการศึกษา ของ Wongbooncha (2020) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองปัจจัยที่ส่งผลต่อความพอใจ การจัดการเรียนรู้ที่สนับสนุนให้เกิดหน้าที่ การให้บริการ ประสานงาน และอำนวยความสะดวกให้บรรลุ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนที่สำคัญ เช่น ป่าชุมชนหรือป่าไม้ซึ่งจะสร้างรูปแบบการจัดการ ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนได้ควรจะมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นถัดไป จึงควรที่จะมีแนวทางหรือนโยบายที่จะสนับสนุนคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นการสนับสนุนเยาวชนให้เกิดการตระหนักรู้และเข้าใจบทบาทและความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนทุกคนที่อาศัยภายในชุมชน

2. กลุ่มที่เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ควรจะมีการวางแผนกิจกรรมภายในกลุ่มและ กิจกรรมที่เป็นภาพรวมร่วมกันเพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางปฏิบัติและนำไปสู่การเสนอแผนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานภาครัฐที่ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านผาตูบมีหลายองค์กรที่มีภารกิจในด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดย ที่แต่ละหน่วยงานยังขาดการเชื่อมโยงให้เกิดการเอื้อประโยชน์อย่างสูงสุด หากประชาชนได้มีส่วนที่จะเสนอ แผนโครงการร่วมกับข้อมูลที่ได้จากวิจัยต่อสำนักงานอุทยานถ้ำผาตูบในด้านการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ให้มีความเด่นชัดเป็นแนวทางที่ส่งเสริมการสร้างรายได้หมุนเวียนแก่ชุมชนโดยความร่วมมือของ ประชาชนในท้องถิ่น และในส่วนองค์กรบริหารส่วนตำบลผาสิงห์ที่ให้การสนับสนุนแผนพัฒนาท้องถิ่นในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสามารถนำแผนการจัดการไปต่อยอดเพื่อพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจและ สิ่งแวดล้อมรวมถึงมิติต่าง ๆ ให้เกิดความสมดุลต่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและเป็นการลดงบประมาณ ในการจัดทำเวทีประชาคมของท้องถิ่นในแต่ละปี

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยของชุมชนบ้านผาตูบเป็นแหล่งศูนย์รวมการอนุรักษ์ และความหลากหลาย ในเรื่องความเชื่อวิถีวัฒนธรรมรวมถึงประเพณีที่เก่าแก่ คือ ประเพณีการขึ้นถ้ำผาตูบประจำปี จึงควรที่จะรวม การศึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้าไว้ในการศึกษาวิจัยเพื่อครอบคลุมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การจัดการอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไผ่อย่างมีส่วนร่วม นอกจากการใช้หลักบริหารจัดการกลุ่ม และทรัพยากรป่าไผ่แล้วควรที่จะศึกษาหลักการจัดการป่าไม้ ที่มีการสำรวจระบบนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ การสำรวจป่าเพื่อทำการ Inventory ไผ่ในแต่ละชนิดซึ่งจะเรียกว่าสหศึกษาเป็นการศึกษาใน ส่วนสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ไปพร้อมกันเรียกว่า สหศึกษา

References

- Banjongsiri, S., et al. (2018). **The Pattern in Water Resources Management by Public Sector Case Study of Nan River Basin**. Sukhothai Thammathirat Open University Nontaburi Province. [In Thai]
- Chermrap, P. (2014). **The Diversity of Biology in Resources Management Pattern of Thailand**. Nonthaburi : Sueb Nakasatian Foundation. [In Thai]
- Cohen., J.M. & Uphoff, N.T. (1980). **Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity**. New York : World Developments.
- Hintoa, B. (2012). **A Participatory Community Patterns about Sustainable Community Forest Management: A Case Study of Tambon Thai-i-boon, Lomsak District, Phetchabun Province**. Faculty Management of Science Pibulsongkram Ratchabat University. [In Thai]
- Koontz, H.D. (1972). **Principle of Management**. New York : Mc Graw-Hill.
- Kumsatra, S. (2016). The Participation of Citizens in Community Forest Conservation : A Case Study of Thambon Chongsado AmphureMuang Kanchanaburi, Kanchanaburi Province. **Journal of Humanities and Social Sciences Rajapruk University**, 1(3), 59-68. [In Thai]
- Office of Permanent Secretary. (2019). **Thambon Pha-Sing Data**. The Local Organization at Thambon Pha-Sing.
- Puangnamgit, J., et al. (2013). The Development in Participatory Forest Community Management : A Case Study of: Tambon Ta Praduk Amphur Mae Ta, Lumphun Province. **Research KMUTT R&D Journal**, 36(2), 215-234. [In Thai]
- Srithanathorn, P. (2013). Innovation Community Forest Management in Local Development: Community Practice, People Participation, and Success of Forest Conservation of Huay-Mae-Hin Community Forest, Ngao District Lampang Province. **Srinakharinwirot Research and Development (Journal of Humanities and Social Sciences)**, 5(9), 99-115. [In Thai]

- Tamphatub National Park Office. (2019). **The Data of Tamphatub National Park at Nan Province**. Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. [In Thai]
- The Eighth National Economic and Social Development Plan. (1977). **Potential Implement of the Region and Rural Community**. Legislative Institutional Repository of Thailand. Parliament of Thailand. [In Thai]
- Wongbooncha, H. (2020). Second-Order Confirmatory Factor Analysis Affecting Determining Satisfactory for Learning Management in Course of Faculty Management Science. **Journal of Management Science Udonthani Rajabhat University**, 2(6), 105-117. [In Thai]
- Wongnaya. N., Maneerat, T. & Phousamanee, S. (2020). Conservation and Restoration of Food and Herb Diversity of Karen Community in Klonglan National Park, Kampheng Phet. **The Golden Teak : Humanity and Social Science Journal**, 26(4), 56-71. [In Thai]